

Mykhailo Hrushevsky's activities is associated with the awareness of the importance of academic contribution to the creation and development of the Ukrainian Academy of Sciences, its influence on the development of Ukrainian statehood.

The value of studying the experience of academic, research, publishing and cultural activities of M. Hrushevsky is determined by significant practical value and availability of opportunities to use it at the present stage of national revival of Ukraine. On the basis of M. Hrushevsky's works summarizing the further study of the academic work and urgent need of all Ukrainian unity should be continued.

Keywords: *Mykhailo Hrushevsky, Ukrainian science, Ukrainian national idea, the Ukrainian Academy of Sciences, consolidation, Ukrainian statehood*

УДК 821.161.2:124.4 (091) Тичина

АРХЕТИП СОФІЙНОСТІ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ПАВЛА ТИЧИНИ

Н. Д. КОВАЛЬЧУК, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ)

E-mail: n.kovalchuk@kubg.edu.ua

Анотація. У статті розглядається архетип софійності в контексті творчої спадщини Павла Тичини. У поетичній творчості софійність представлена як художнє кредо поета через єдність природи і світу в якій утворюється діалог людини та культу сонця, який розглядається у багатьох аспектах (святість Києва, духовна місія українського народу, возвеличена роль краси в житті людини).

Ключові слова: поезія Павла Тичини, архетип софійності, культ сонця, духовна місія українського народу, святість Києва, краса

Актуальність (Introduction). Одним з провідних у вивченні української культури є архетип софійності. Тема софійності була започаткована на Русі діяльністю слов'янського Кирила Філософа і його «Прогласі» і потім за часів Київської Русі набула свого розвитку в ідейно-художній програмі Софії Київської, у творчості Іларіона.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Надалі ідея софійності продовжується у творчості українських полемістів, у працях діячів Києво-Могилянської академії (П. Могила, Г. Кониського, Г. Сковорода, П. Юркевича), в українській поезії століть з її символізацією світу як «вертограду» Божої мудрості, в гравюрі (Л. Тарасевич, Г. Левицький, І. Щирський та ін) і доходить до творчості Павла Тичини. Тому ця проблема є актуальною і в наш час, тому що повертає нас до джерел розвитку української культури та її видатних представників.

Багато уваги дослідженню різних аспектів Софії приділили Г. Сковорода, О. Блок, В. Соловійов, П. Флоренський, С. Булгаков та інші. В останні роки з'явилась ціла низка праць, присвячених аналізу софійності. Аналізу семантичного змісту софійності присвятив свою працю В. Топоров. С. Аверінцев розглядає концепцію софійності в контексті Софії Київської як головного храму стародавнього Києва. С. Кримський в своїх працях розглядає софійність як архетип української культури. М. Кисельова проводить своє дослідження Софії в контексті аналізу книжності

доби Київської Русі (висвітлення головних аспектів софійності у Святому Письмі як головної книги християнства). Творчість Павла Тичини розглядається в багатьох аспектах. Є. Маланюк критично ставився до пізнього етапу творчості поета. Г. Грабович підкреслював унікальність таланту поета та значення його творчості в світовому контексті. Н. Костенко дослідив особливості віршування поета та ін. Проблема цілісного аналізу архетипу софійності в контексті творчого доробку творчості Павлі Тичини є надзвичайно актуальною і абсолютно не розробленою.

Мета (Purpose). Мета даної статті полягає в висвітленні архетипу у софійності в творчому доробку поета.

Методи (Methods). У процесі дослідження застосовано наступні методи:аналіз, синтез, узагальнення, систематизація.

Результати (Results). Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання: Проблема софійності має стародавнє коріння і завжди виступала об'єктом прискіпливого дослідження. В стародавній Греції була розроблена софійна концепція буття, яка виходила з подвійного уявлення про розум: як Логоса — інтелекту, і як Софії — мудрості самого прояву буття. В біблейській Премудрості Божій концепція Софії виступає як єдність тварі, творця і творіння. В цьому контексті Павло Тичина пише про своє бачення світу: дослідити значення символу сонця в поезії П. Тичини; проаналізувати сутність святості як сутнісну ознаку софійності в творчості П. Тичини, показати як краса як ознака софійності репрезентована в творчому доробку поета.

Арфами, арфами —

золотими, голосними обізвалися гаї,

самодзвонними: йде весна запашна, квітами-перлами закосичена.

Думами, думами —

наче море кораблями, переповнилась блакить

ніжнотонними: буде бій вогневий![1]

За аналізом В. Топорова термін «Софія» завдяки своїй полісемантичності асоціює образи світла, просвітленості, духовного зору. Це світлоносне начало освітлює смисли української культури. Г. Скворода писав, що сонце є перщопочатком і храмом вічності. Тому Ф. Прокопович в своїх курсах з натурфілософії в Києво-Могилянській академії проголошує, що серце всіх речей та небес є світло. Культ сонця у функції живо творіння мав істотне значення в житті стародавніх слов'ян. Ця сонячна інтенція переповнює всю творчість Павла Тичини. «Душа моя сонце намріяла» - пише він і цей вислів репрезентує основу його творчого доробку, особливо в перших поетичних збірках поета.

Блакить мою душу обвіяла,

Душа моя сонця намріяла,

Душа причастилася кротості трав —

Добридень я світу сказав!

Струмок серед гаю, як стрічечка,

На квітці метелик, мов свічечка.

Хвилюють, маюють, квітують поля —

Добридень тобі, Україно моя! [2, с.39].

Як відомо в старослов'янській міфології одним із міфічних богів був бог сонця — Ярило. Він був дуже вшанованим Богом, йому поклонялись і дуже поважали наші предки. Про це дуже яскраво і поетично пише поет у своєму вірші «Предки»:

Предки встали з могил

Пішли по місту

Предки жертви сонцю приносять
І того золотий гомін
Ах, той гомін!
За ним не чути, що друг твій каже
Гомін золотий! [3]

Сонце виступає символом саява не тільки для живих, а й для українських героїв. У своєму вірші «Пам'яті тридцяти» присвяченому пам'яті героям Крут Павло Тичина пише:

На кого посміла знятись
Зрадника рука? —
Квитне сонце, грає вітер
І Дніпро-ріка... [4]

Солярна символіка поета органічно занурюється у космічну символіку і тим самим поет наближується до самої таїни буття, таїни творення світу:

Спервовіку не було нічого —
тільки сила, рух!

Спервовіку замість бога
огняні крила, а над усім дух... [5]

Архетип софійності має широкий підтекст у ментальності українського народу. Зокрема він пов'язаний зі становленням до природи. Адже в українській ментальності природа – це не тільки материнський родинний початок, але це й дзеркало людської душі. Це можна побачити в «Слові о полку Ігоревім», у творах Т. Шевченко, П. Куліша, М. Гоголя, Лесі Українки та інших. У віршах Павла Тичини дуже яскраво і колоритно показана вся палітра людської душі, яка знаходиться в тісному діалозі зі світом природи.

По один бік верби.
По другий старці.
Гнуться, гнуться, гнуться верби.
Нагинаються старці. [6]

Йду в простори я, чулий, тривожний
(Гасне день, облітає, мов мак).
В моїм серці і бурі, і грози,
Й рокотання — ридання бандур... [7]

Цвіт в моєму серці.
Ясний цвіт-первоцвіт.
Ти той цвіт, мій друже,
Срібляний первоцвіт. [8]

Одним із важливих аспектів архетипу софійності є ідея місцевого устрою і державності. Київ, як столиця Київської Русі, виступає не тільки як ведучий політичний, економічний, церковний центр, а і як втілення вищої розумної ойкумени, як втілення софійності в матеріально-просторовому середовищі міста. Головним храмом Києва з прийняттям християнства постає Софія Київська. З цього боку столиця символізує мудрість, виконує функцію мудрої голови. З іншого боку головним кафедральним собором столиці є Софія Київська як образ Божої Премудрості. Центральною фігурою храму є монументальне зображення Богоматері Оранти над якою розміщено надпис: «Бог серед нього – воно не захитається Бог допоможе йому з ранку до вечора Пс. 45, 6.» Таке уявлення про

Київ як вічне місто, до якого потрібно прийти і якому потрібно вклонитися -- ми знаходимо в творчості поета

То десь із сел і хуторців ідуть до Києва —
Шляхами, стежками, обніжками.

І б'ються в їх серця у такт

— ідуть! ідуть! —

Дзвенять немов сонця у такт

— ідуть! ідуть! — [9]

Київ був центром формування греко-слов'янської православної цивілізації і тому відповідно виступає як к тексту божественних смислів і слов'янських святинь. Знаменним в цьому відношенні є та обставина, що дніпровська столиця належала до рідкісного переліку міст, формування яких визначалось апостольським пророкуванням. Адже Андрій Первозваний пророче проголосив, що на київських пагорбах засяє Божа Благодать, що Київ буде освячений мощами численних святих Лаври. В Києво-Печерському патерику Києво-Печерська Лавра постає як святе місце зі святи людьми, які репрезентували вищий тип моралі. Про ці важливі речі і пише Павло Тичина в своєму вірші «Золотий гомін»:

Десь в небі плинуть ріки,
Потужні ріки дзвону Лаври і Софії!..
Човни золотії
Із сивої-сивої Давнини причалюють,
Човни золотії.

...З хрестом,
Опромінений,
Ласкою Божою в серце зраний
Входить Андрій Первозванний.
Ступає на гори [10]

Новий Завіт зазначає, що Премудрість Божа є справжньою прикрасою людини, вона оточує людину в моменти духовного підйому, відображається в його усмішці, в його погляді, радістю його серця. Вона є сутнісна краса людини, яка якісно відрізняється віє зовнішньої краси людини і світу. Про і пише поет у своєму вірші:

Життя моє – молитва
Всеволодницькі красі

Горіння -- розцвітання
В огні квіток думок [11, с. 23]

Але краса має не тільки позитивне забарвлення, в ній приховане велике страждання :

Читаю душі ваші, наче книги, я
І сам цвіту — ридаю, як роса...
Ах, на землі одна, одна релігія —
Страждань краса. [12]

З моменту Хрещення країни, а точніше з формування греко-слов'янської православної цивілізації, Україна-Русь приймає з Візантії не ідею «Третього Риму», а ідеологію святої землі – софійності. І автор, першого літературного твору в Київській державі Іларіон, в своїй праці «Про закон і Благодать» проголошує русичів «новим народом», покликаним завершити процес залучення всіх людей до благодаті. Г. Сковорода формулює вже «Республіки духу», маючи

на увазі об'єднання народів у дусі. Кирило-Мефодіївці, а потім І. Франко, розглядають Україну як «Нового Мойсея», визволителя слов'ян із рабства, а громадівці кінця XIX – поч. XX ст. пов'язують вже всі надії з духовним обґрунтуванням створення незалежної Української держави. Цю духовну складову українського народу підкреслює і П. Тичина у своїй творчості:

Я дужий народ! — з сонцем, голубами.

Вітай нас рідними піснями!

Я — молодий!

Молодий! [13]

Я єсть народ, якого Правди сила

ніким звойована ще не була.

Яка біда мене, яка чума косила! —

а сила знову розцвіла. [14]

Центральна проблема, що її, сподіваємося, здатна висвітлити поезія збірки— самозображення Тичини, його уявлення про роль поета й призначення поезії.

Окреслення такого психоестетичного профілю може, безперечно, служити засобом осмислення його поезії водночас у синхронній і діахронній перспективах.

О, я не невільник,

Я ваш беззаконник.

Я — сонцеприхильник,

Я — вогнепоклонник.

Ненавиджу темне

Життєве болото,

Я в душу таємне

Ловлю сонцезлото..., [15, с. 26]

Висновки і перспективи (Discussion). Таким чином архетип софійності є провідним мотивом творчості П. Тичини і знаходить своє втілення в багатьох аспектах центрального образу його творчості – символу сонця.

Список використаних джерел

1. Тичина П. Арфами, арфами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/arfami-arfami-virsh>

2. Тичина Павло. В серці у моїм: Вірші та поеми із недрукованої о й призабутого. — К.: Дніпро, 1970. — 302 с

3. Тичина П. Золотий гомін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>

4. Тичина П. Пам'яті тридцяти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin73>

5. Тичина П. Із циклу сотворіння світу I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/pluh.html>

6. Тичина П. У собор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin61>

7. Тичина П. Там тополі у полі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/sk.html>

8. Тичина П. Цвіт в моєму серці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin51>

9. Тичина П. Золотий гомін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>

10. Там само
11. Тичина П. Душа моя – послухай! / В серці у моїм. К.: Дніпро, 1970. – 196 с.
12. Тичина П. «Читаю душі ваші неначе книги, я...»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin39>
13. Тичина П. Золотий гомін, там само
14. Тичина П. Я утверждаюсь. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin76>
15. Тичина П. О. Я не невільник... / В серці у моїм. К.: Дніпро, 1970. –302 с.

References

1. Tychyna P. Arfamy, arfamy [Harp, harp] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dovidka.biz.ua/arfami-arfami-virsh>
2. Tychyna Pavlo. V serci u mojim: Virshi ta poemy iz nedrukovanoji o j pry zabutogo [In my heart: Verses and poems from unprinted and partially forgotten]– K.: Dnipro, 1970. – 302 s
3. Tychyna P. Zolotyj gomin [Golden noise] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>
4. Tychyna P. Pam'jati trydcjaty [In memory of thirty] [Elektronnyj resurs]. – rezhymdostupu:<http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin73>
5. Tychyna P. Iz cyklu sotvorinnja svitu I. [From the cycle of word creation] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/pluh.html>
6. Tychyna P. U sobor. [To a cathedral] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin61>
7. Tychyna P. Tam topoli u poli [There are poplars in the field] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.yuryzavadsky.com/tychyna/sk.html>
8. Tychyna P. Cvit v mojemu serci [The world is in my heart] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin51>
9. Tychyna P. Zolotyj gomin [Golden noise] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin68>
10. Там само
11. Tychyna P. Dusha moja – posluhaj! / V serci u mojim [My soul, listen up! In my heart]. – K.: Dnipro, 1970. – 196 с.
12. Tychyna P. «Chytaju dushi vashi nenache knygy, ja...» [Reading your souls as if reading books] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin39>
13. Tychyna P. Zolotyj gomin [Golden noise], tam samo
14. Tychyna P. Ja utverzhajus' [I assume] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://poetry.uazone.net/default/pages.phtml?place=tychina&page=tychin76>
15. Tychyna P. O. ja ne nevil'nyk... [I'm imprisoned] / V serci u mojim. K.: Dnipro, 1970. –302 с.

АРЕТИП СОФИЙНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ТВОРЧЕСТВА ПАВЛА ТЫЧИНЫ

Н. Д. Ковальчук

Аннотация. В статье рассматривается архетип софийности в

контексте творческого наследия Павла Тычины. В поэтическом творчестве софийность представлена как художественное кредо поэта через единство природы и мира, в котором образуется диалог человека и культа солнца, который рассматривается во многих аспектах (святость Киева, духовная миссия украинского народа, возвышенна роль красоты в жизни человека).

Ключевые слова: поэзия Павла Тычины, архетип софийности, культ солнца, духовная миссия украинского народа, святость Киева, красота

ARCHETYPE OF SOPHISTRY IN PAVLO TYCHYNA'S CREATIVE LITERARY ACTIVITY

N.D.Kovalchuk

Abstract. *In this article the archetype of sophistry in the literature of Pavlo Tychyna is shown. In the poet's poetry sophistry is represented as a literary credo of poet's thought unity with the world of nature in which he establishes a dialogue with a human, a cult of the Sun, which is regarded in many aspects (sanctity of Kyiv, spiritual mission of the Ukrainian people, a higher role of beauty in the human's life).*

One of the crucial archetypes of the Ukrainian culture is the archetype of sophistry. The subject as sophistry has been founded during the Kyivan Rus time by old slavonic philosopher Cyril. It has its continuation in the ideal-artistic program of the cathedral of St. Sophia in Kyiv and in the activity of Hilario. After that the idea of sophistry had its continuation in the words of Ukrainian polemicists – activists of Kyiv-Mohyla academy (P. Mohyla H. Konysky, H. Skovoroda, P. Yurkevych), in the Ukrainian poetry with its worlds symbolization (L. Tarasevych, H. Levtcky, I. Shchyrsky) and it continues till the Pavlo Tychyna's activity. Many attention to the aspects of sophistry was dedicated by H. Skovoroda, A. Blok, V. Solovyov, P. Florensky, S. Bulgakov and many others. In the last years there are some works of the Ukrainian scholars which are dedicated to this phenomenon. A problem of sophistry in the Pavlo Tychyna's work remains very actual. Still it hasn't been researched by any scholars. The main goal of this article is to show on the sophianic phenomenon in the Pavlo Tychyna's poetry. The archetype of sophistry is linked with a solar symbolism. In the Ukrainian poetry nature represents a human soul. It could be observed in many Ukrainian poems and it is inherited by also P. Tychyna's poetry. He writes about a human soul which is in a dialogue with nature. One of the main aspects of the sophianic archetype is the idea of local government. Kyiv being a capital of the Kyivan Rus, was not only the main political, economic and cultural city of the state. It represented the idea of sophistry in a material dimension. Kyiv was a symbol of wisdom. That's why the main temple of the city was the cathedral of St. Sophia which was the symbol of the God's wisdom. The main figure of this cathedral was a mosaic of Our Lady – Oranta. Kyiv was a center of Greek-Slavonic orthodox civilization. It's significant that Kyivan Rus capital had its prophecy by St. Andrew apostle. In Kyiv Pechersk Patericon this city is represented as a holy city in which the highest type of morality should be shown on. P. Tychyna wrote about these things in his poems. In the New Testament the God's wisdom is shown as an internal human's beauty. According to Tychyna's poetry, beauty could have not only some positive qualities, but it could be also full of sufferance. Since the acceptation of Christian faith the Kyivan Rus civilization becomes a center of a sophianic idea. This idea is represented by many Ukrainian poets, had its continuation in P. Tychyna's poems. Thus, P. Tychyna was a representor of ideas which were found in the Kyivan Rus time and had their continuation during the Ukrainian history.

Keywords: *Pavlo Tychyna's poetry, an archetype of sophistry, a cult of the Sun, a spiritual mission of the Ukrainian people, sanctity of Kyiv, beauty*